

«بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ»

سلسله نشست های فرهنگ سازی «نجما»

مفاهیم اساسی نقشه جامع مدیریت اسلامی «نجما»

ارائه: حجة الاسلام دکتر نقی پور فر

عضو هیأت علمی دانشگاه قم

V-naghipoor@qom.ac.ir

انتشارات دانشگاه قم

نقشه جامع
مدیریت اسلامی
(نخجا)
حوزه پژوهش

ویرایش ششم

به همراه نقد استادان مدیریت و علوم انسانی
(مصاحبه‌ها و نشست‌ها)

پژوهش: کارگروه بنیادین مدیریت اسلامی

نظارت علمی: دکتر علی رضائیان

مسئول کارگروه: حجت‌الاسلام دکتر ولی‌الله نقی‌پورفر

نقشه جامع مدیریت اسلامی (ویرایش ششم)
به همراه نقد استادان مدیریت و علوم انسانی

Comprehensive Map
of
Islamic Management
CMIM (NAJMA)
The Research Part

(Sixth Edition)

Along with critique of
The Management Professors and Humanities
(Interviews and Meetings)

The Research by: The Fundamental Workgroup of Islamic Management
Scientific Supervisor: Ali Rezaeian, PH. D
Responsible of the Work group: Vli Allah Naghipour Far, PH. D

گزیده‌ای از مقدمه دکتر علی رضائیان:

نقشه جامع مدیریت اسلامی «نخجا» مبتنی بر اسناد بالادستی، دیدگاه نخچیان حوزوی و دانشگاهی مدیریت اسلامی و دیدگاه نخچیان مسلمان در زمینه مبانی و مسائل علوم انسانی و دانش مدیریت است. از ویژگی‌های اساسی نقشه جامع مدیریت اسلامی «نخجا»، انجام پژوهش‌ها، مبتنی بر «اجتهاد جامع در مدیریت اسلامی»، در دو سطح مطلوب و قابل قبول، است. که بر اساس روش‌های چهارگانه جامع «نقلی و حیاتی، عقلی، تجربی و شهودی»، همه توانمندی‌های تخصصی حوزوی و دانشگاهی، را ارج می‌نهد و در انجام پژوهش‌ها، از تمام آن‌ها، به تناسب، بهره می‌گیرد. این نقشه به همت مراکز و پژوهشگران فعال قم و تهران در زمینه مدیریت اسلامی، و مصاحبه‌ها و نشست‌های ملی با اساتید مدیریت و علوم انسانی در سه حوزه پژوهش، آموزش و اجرا سیاست‌گذاری شده است و هم اینک، نقشه جامع مدیریت اسلامی در حوزه پژوهش، تدوین گشته و بستر مناسبی را برای تعریف منطقی، نظام‌یافته و هماهنگ طرح‌های پژوهشی مدیریت اسلامی فراهم آورده است. ...

نقشه جامع مدیریت اسلامی «نجما»

مقدمه: تعریف

❖ «نجما، مجموعه‌ای است جامع، هماهنگ، پویا و آینده‌نگر، شامل «مبانی (محتوایی و روشی)»، «مسائل مدیریت اسلامی»، و «الزامات اجرایی»، در سه حوزه «پژوهش، آموزش و اجرا»، مبتنی بر ارزش‌های اسلامی، در راستای اهداف نظام اسلامی، برای دستیابی به مدیریت مطلوب فراگیر، متوازن و نظام‌مند در همه سطوح و همه ارکان نظام اسلامی». ❖ این تعریف با الهام از «نقشه جامع علمی کشور»، ارائه شده است.

❖ ارکان نقشه جامع:

➤ مبانی (محتوایی و روشی)

➤ مسائل

➤ الزامات اجرایی

❖ حوزه های نقشه جامع:

➤ پژوهش

➤ آموزش

➤ اجرا

قرآن و سنت معصومین (ع)، و محکمت عقلی و تجربی
اسناد بالادستی | دستاوردهای علمی پژوهشی

«نجما» حوزه پژوهش

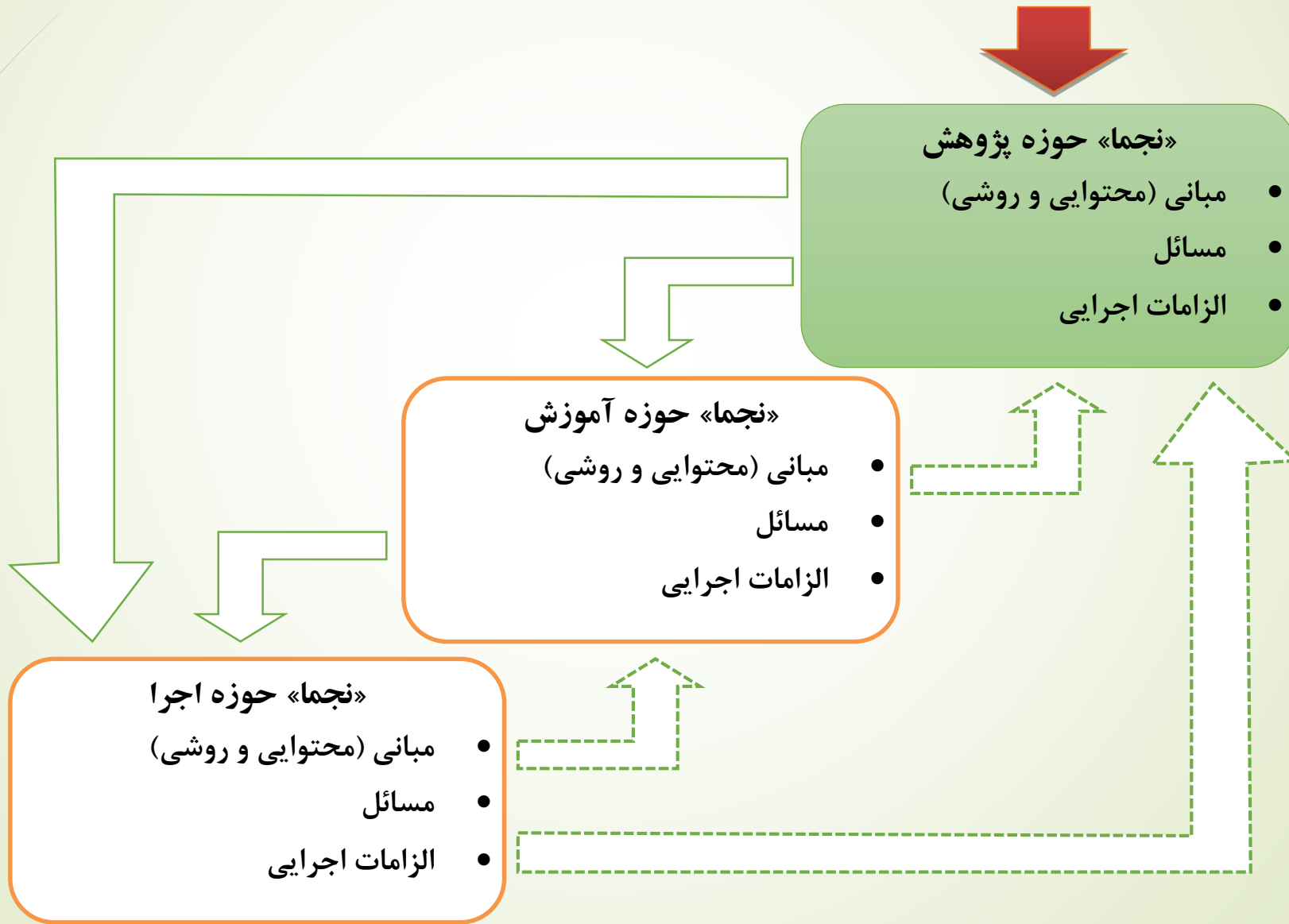
- مبانی (محتوایی و روشی)
- مسائل
- الزامات اجرایی

«نجما» حوزه آموزش

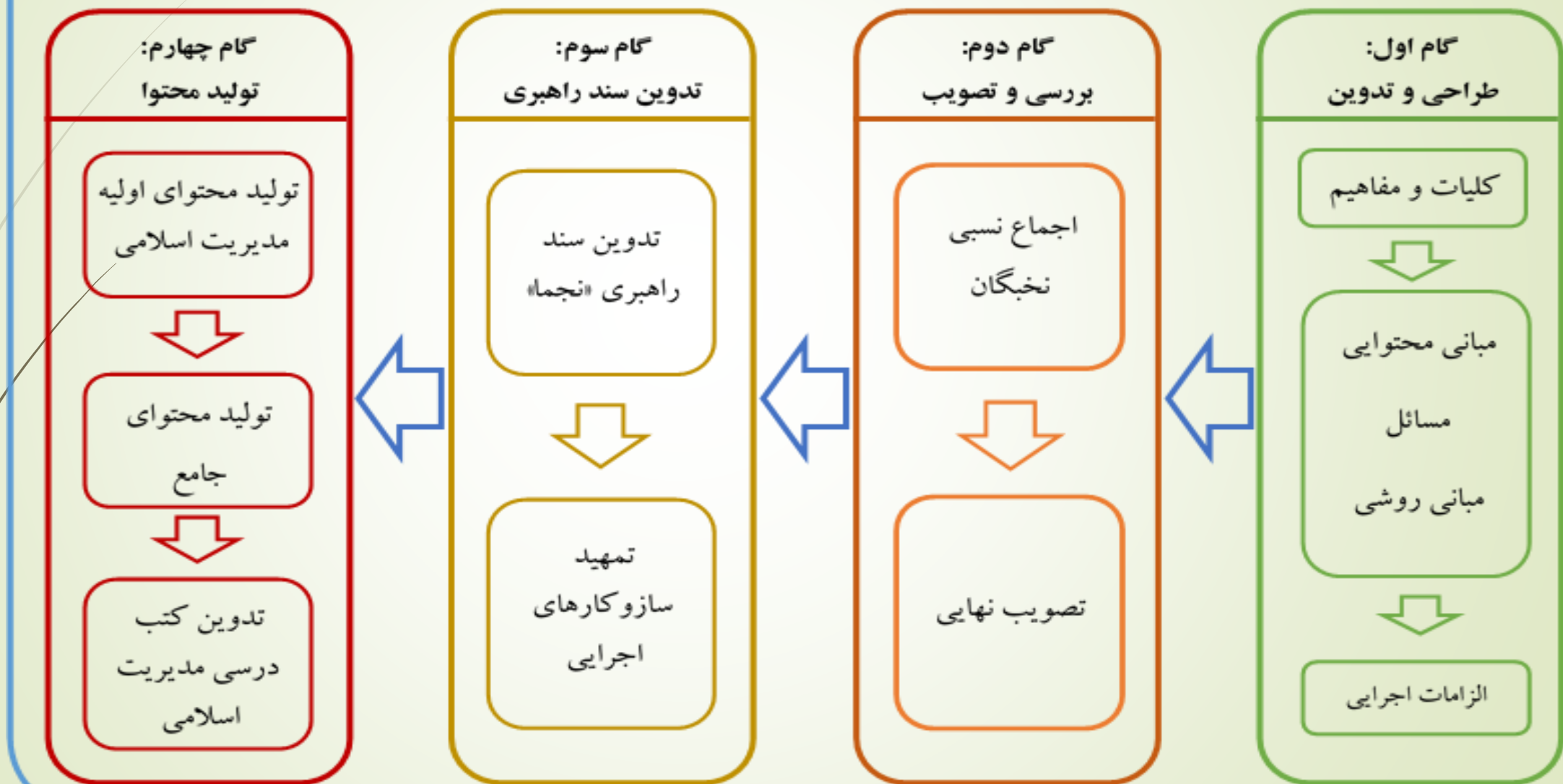
- مبانی (محتوایی و روشی)
- مسائل
- الزامات اجرایی

«نجما» حوزه اجرا

- مبانی (محتوایی و روشی)
- مسائل
- الزامات اجرایی

مراحل تحقق «نجما» در حوزه پژوهش

مفاهیم اساسی نقشه جامع مدیریت اسلامی ("نجم")

«نقشه جامع علم»:

«نقشه جامع علم» در منظر «نجم»، ناظر به نظام موضوعات «مبانی، مسائل و الزامات اجرایی» یک علم است؛ که در سه حوزه «پژوهش، آموزش و اجرا»، مورد بررسی قرار می‌گیرد.

در این تقسیم، «مسائل»، قسیم «مبانی» است.

«مبانی علم»

«عبارت است از گزاره‌هایی که «اصول متعارفه» (بدیهیات اولیه) و «اصول موضوعه علم» (پیش‌فرض‌های علم) را در سه سطح عام، خاص و اخص تشکیل می‌دهد».

«مبانی مدیریت اسلامی»

بنابراین «مبانی مدیریت اسلامی» شامل «اصول متعارفه و اصول موضوعه عام» (مبانی عام علوم انسانی) و «اصول موضوعه خاص و اخص» (مبانی خاص و اخص مدیریت اسلامی) است.

«مسائل علم»

«عبارت است از گزاره‌هایی که موضوعات آنها زیر چتر عنوان جامعی (کل یا کلی) قرار می‌گیرند؛ که آن عنوان جامع، موضوع علم را تشکیل می‌دهد».

بنابراین هر آنچه «درون یک علم»، مورد بحث و بررسی قرار می‌گیرد، «مسائل علم» را تشکیل می‌دهد.

«مسائل علم مدیریت اسلامی»

شامل «مسائل نظری (توصیفی-تجویزی) و مسائل الگویی» است.

- بدیهیات اولیه حاکم بر همه عرصه های:
- معرفت شناسی
- هستی شناسی
- الزام شناسی
- روش شناسی

مبانی عام علوم انسانی:
اصول متعارفه

- معرفت شناسی
- هستی شناسی
- الزام شناسی
- روش شناسی

مبانی عام علوم انسانی:
اصول موضوعه

- معرفت شناسی
- هستی شناسی
- الزام شناسی
- روش شناسی

مبانی خاص و اخص
مدیریت اسلامی

- چارچوب ها، رویکردها و مکاتب
- نظریه ها
- اصول و قوانین

مسائل کلی مدیریت
اسلامی

- فاعل تدبیر
- فعل تدبیر
- وسایط تدبیر
- متعلق تدبیر (سنخ و موضوع)
- ظرف و محیط تدبیر
- هدف تدبیر

مسائل تفصیلی مدیریت
اسلامی

- الگوهای تدبیر ولایی الهی
- الگوهای مدیریت ولایی شیطانی

مسائل الگویی مدیریت
اسلامی

مفاهیم اساسی نقشه جامع مدیریت اسلامی ("نجما") «تقسیمات مبانی»

«مبانی هر علمی» در تقسیمی منطقی،

یا ناظر به «محتوای علم» است و یا ناظر به «روش علم» است که نحوه دستیابی به محتوای علم را ارائه می دهد.

از این رو، می توان، «مبانی علم»، را به «مبانی محتوایی» و «مبانی روشی» تقسیم کرد.

«مبانی محتوایی»، یا ناظر به «اصل شناخت» و یا ناظر به «متعلق شناخت» است.

«قسم اول»، «مبانی معرفت شناختی» است.

قسم دوم، یا ناظر به «بود و نبود»ها است و یا ناظر به «باید و نباید»ها است.

مورد اول، «مبانی هستی شناختی» است.

و مورد دوم، «مبانی الزام شناختی» است.

بنابراین، «مبانی علم»، منطقا، در چهار عرصه، مورد بحث قرار می گیرد:

الف. «مبانی محتوایی»: «مبانی معرفت شناختی، هستی شناختی، و الزام شناختی»

ب. «مبانی روش شناختی»: «روش شناسی اجتهاد جامع در مدیریت اسلامی».

نقشه جامع مدیریت اسلامی «نجما»:
بخش اول: مبانی محتوایی مدیریت اسلامی
فصل اول: مبانی معرفت‌شناختی مدیریت اسلامی

(۱) مفاهیم اساسی مدیریت اسلامی

❖ **مبانی عام:**

«اسلام و علوم بشری»:

➤ اسلام،

➤ علوم بشری،

➤ رابطه اسلام و علوم

❖ **مبانی خاص:**

«علم مدیریت اسلامی»:

➤ تعریف

➤ مولفه های اساسی تعریف

(۲) منابع معرفت، ابزار معرفت و ...

(۱) مفاهیم اساسی مدیریت اسلامی مبانی عام: «اسلام و علوم بشری»:

➤ اسلام:

✓ **اسلام:** «تسلیم امر خدا شدن»

«اذ قال له ربه اسلم؛ قال اسلمت لرب العالمین» (بقره/۱۲۱)

✓ **دین اسلام:**

«مجموعه گزاره های جامع منسجم نظری و عملی بصیرت ده حیات بخش هدایتگر به سوی قله های رشد و کمال انسانی است، که از جانب خدا نازل شده است و ضرورت التزام دارد»

«ان الدین عند الله الاسلام» (ال عمران/۱۹)

«قد جاءكم بصائر من ربكم» (انعام/۱۰۴)

«يا ايها الذين آمنوا استجبوا لله و للرسول اذا دعاكم لما يحييكم...» (انفال/۲۴)

«... انا سمعنا قرآنا عجبا يهدى الى الرشده...» (جن/۱-۲)

«و قل انى انا النذير المبين؛ كما انزلنا على المقتسمين؛ الذين جعلوا القرآن عضين» (حجر/۸۹-۹۱)

✓ **مراتب دین اسلام:**

- **دیانت مسلمین (اهل اسلام):** الزامات فقهی حقوقی
- **دیانت مؤمنین (اهل ایمان):** الزامات فقهی حقوقی + الزامات اخلاقی
- **دیانت محسنین (اهل یقین):** الزامات فقهی حقوقی + الزامات اخلاقی + الزامات عرفانی

(۱) مفاهیم اساسی مدیریت اسلامی: مبانی عام: «اسلام»

✓ «گستره اسلام»:

«همه حقایق ظاهر و باطن عالم خلقت»

«و نزلنا علیک الکتاب تبیاناً لکل شیء...» (نحل/۸۹)

«القرآن علی اربعه اشیاء؛ علی العبارة و الاشارة و اللطائف و الحقائق؛

العبارة للعوام؛ و الاشارة للخواص؛ و اللطائف للاولیاء؛ و الحقائق للانبیاء» امام حسین(ع)، امام صادق (ع)

(مجلسی، بحار الانوار، ج ۸۹، ص ۲۰)، (همان، همو، ج ۷۵، ص ۲۷۸؛ و ج ۸۹، ص ۱۰۳)

«عبارت قرآن» سطح عمومی،

و «اشاره، لطائف و حقائق»، سطوح تخصصی را نظر دارد:

«اشاره»، دریافت های «استدلالی» از قرآن کریم،

«لطائف»، دریافت های ترکیبی «استدلالی شهودی» از قرآن کریم،

و «حقائق»، دریافت های «شهودی» از قرآن کریم را تذکر می دهد.

(۱) مفاهیم اساسی مدیریت اسلامی: مبانی عام: «اسلام»

• **گستره اسلام در دسترس «علوم حصولی»:**

«انا انزلناه قرآنا عربيا لعلکم تعقلون» (یوسف/۲)

«اشاره قرآن»، از آن «خواص» است که اهل تفسیر استدلالی و قرآن کریم اند. در این سطح، «هدایت قرآنی»، تمرکز بر «سطح الهیات و علوم تجربی انسانی» دارد. و دریافت‌های کلی و یا جزئی محدودی از «علوم تجربی طبیعی قرآن کریم» حاصل می‌شود. مانند «زوجیت موجودات طبیعی»، «حرکت منظومه شمسی»، «لنگر بودن کوه‌ها، و حرکت همچون ابر»،

و «علم، حیات و تسبیح تمام مخلوقات عالم»

و موارد دیگر که از مصادیق «اعجاز علوم طبیعی قرآن کریم» است.

امثال «چهار مورد اول»، قابل درک تجربی برای عموم متخصصان و جامعه بشری است.

و امثال «تسبیح موجودات»، درک تجربی اش از عقول عمومی و تخصصی فراتر رفته، نیازمند سهمی از ذوق عرفانی و شهودی است.

(۱) مفاهیم اساسی مدیریت اسلامی مبانی عام: «اسلام»

• گستره اسلام در دسترس «علوم شهودی»:

«و انه فی ام الكتاب لدینا لعلي حکیم» (زخرف/۴)

«و لو ان قرآنا سیزت به الجبال او قطعت به الارض او کلم به الموتی...» (رعد/۳۱)

در سطح «لطائف قرآن»، تجربه شهودی برخی از حقائق قرآنی، در کار است.

این سطح، از آن مفسرین «اهل ولایت الهی» می باشند.

در این سطح، تجربه حقائق عالم از جمله، علوم تجربی قرآن، دامنه بیشتری را در بر می گیرد؛ که این مرتبه، سهم علمای ربانی قریب به مقام عصمت، است که از نمونه‌های بارزش، حضرت سلمان می باشد.

در سطح «حقائق قرآن کریم»، ارتباط خاص شهودی با حقائق قرآنی بر قرار می‌شود.

این سطح از آن «مقام عصمت و طهارت» است.

حقائق قرآنی، هردو چهره ظاهر و باطن عالم خلقت (مُلک و مَلکوت) را در برمی گیرد.

ظاهری که به مرور زمان تحت سیطره علوم تجربی حقائق اش آشکار می‌شود و باطنی که از دسترس علوم تجربی خارج است.

«قدر متیقن» توان دست یابی به این مرتبه، از آن «معصوم صاحب منصب الهی» است.

درجه ای از «مقام ولایت تکوینی» که در این سطح می توان، کوه را از جا کند و به حرکت در آورد؛ طی الارض نمود! و با مردگان به سخن نشست!

(۱) مفاهیم اساسی مدیریت اسلامی: مبانی عام: «علوم بشری»

➤ «علم»:

«علم»، در منطق «نجما»، «مجموعه معرفت‌های نظام‌یافته حاصل از تتبع در منابع تکوینی و تشریحی با روش‌های نقلی-وحيانی، عقلی، تجربی و شهودی است»
که «تمامی کارکردهای نظری علم (توصیف، تبیین، تجویز، پیش‌بینی و مانند آن) و کارکردهای عملی علم (تغییر، کنترل و ایجاد قدرت و اقتدار، رفاه، سعادت دنیوی و اخروی و مانند آن)» را دربرمی‌گیرد.

«علوم بشری»

«همه علوم عقلی (فلسفی و ریاضی)، تجربی (انسانی، و طبیعی) و شهودی را در بر می‌گیرد»

(۱) مفاهیم اساسی مدیریت اسلامی مبانی عام: رابطه اسلام و علوم بشری

➤ **رابطه اسلام و علوم تجربی طبیعی:**

«محکmat علوم طبیعی»، در کنار «محکmat قرآن و سنت»، «داوران اندیشه ها و عملکرد اسلامی» می باشند.

اجمالاً، «ظنیات علوم تجربی طبیعی» مرتبط با مسائل انسانی، (مانند نظریه داروین) در «هرم مراتب اعتبار»، بایستی با محک «محکmat دینی»، و «ظنیات قرآن و سنت»، بررسی و ارزیابی شوند.

«عدم مخالفت» با داوران مذکور، کف تأیید اسلامی و «موافقت با آنها»، سقف آن است»
«نسبت دستاوردها»ی «اسلام» به دستاوردهای ظنی «علم طبیعی»،

«نسبت عموم و خصوص من وجه» است؛ که یک حوزه مشترک و دو حوزه متمایز دارند»

➤ **رابطه اسلام ، و علوم تجربی انسانی (علم مدیریت و ...)**

«علوم انسانی»، متأثر از ارزش‌های فرهنگی حاکم بر ذهن و روح پژوهش‌گران و متخصصان و متأثر از محیط حاکم پژوهش‌گران و جامعه مربوطه است.

«علم مدیریت»، همچون علوم انسانی دیگر، علمی متأثر از فرهنگ (عقاید، بایدها و نبایدها و...) حاکم بر پژوهش‌گر علم مدیریت، منابع انسانی و جامعه مربوطه است.

«نسبت دستاوردها»ی «علم مدیریت اسلامی» به دستاوردهای «علم مدیریت»، نیز،

«نسبت عموم و خصوص من وجه» است؛ که یک حوزه مشترک و دو حوزه متمایز دارند»

(۱) مفاهیم اساسی مدیریت اسلامی مبانی خاص: «علم مدیریت اسلامی»

مدیریت اسلامی در سه سطح «مدیریت خداوند و کارگزاران الهی»، «مدیریت معصومین» «ع» و «مدیریت غیرمعصومین»، جریان دارد.

«مدیریت خداوند و کارگزاران الهی»،

«تدبیر ولایی امور مجموعه‌های منسجم سلسله مراتبی عالم هستی برای رساندن آنها به کمال خویش است».

«ربنا الذی اعطى کل شیء خلقه ثم هدی» (طه/۵۰)

«ثم استوی علی العرش ... یدبر الامر من السماء الی الارض...»

ذلک عالم الغیب و الشهادة العزیز الرحیم» (سجده/۴-۶)

«فالمدبرات امرا» (نازعات/۵)

❖ «علم مدیریت اسلامی»:

«علم مدیریت اسلامی، علم تدبیر ولایی امور مجموعه‌های منسجم سلسله مراتبی، برای رسیدن به اهداف، مبتنی بر ارزش‌های اسلامی است».

❖ «موضوع مدیریت اسلامی»:

«مجموعه‌های منسجم سلسله مراتبی» است از آن جهت که تحت «تدبیر» واقع می‌شوند».

«مفاهیم اساسی تعریف مدیریت اسلامی»:

«تدبیر»:

«تدبیر»، در ادبیات اسلامی، ناظر به وظائف مدیریت، «تدوین» (هدف‌گذاری و برنامه‌ریزی)، «اجرا» (سازمان‌دهی، بسیج منابع و امکانات، هدایت و رهبری) و «نظارت و کنترل» است.

• «ویژگی تدبیر»: اعمال «تدبیر»

• «تدبیر»: «ژرف‌اندیشی و ژرف‌نگری»، «عاقبت‌اندیشی و عاقبت‌نگری» و «ولایت الهی».

• «اجزاء تدبیر»، شامل «علم، هنر و مهارت»، است؛ و در عرصه انسانی، چنین تعریف می‌شود:

الف. «علم» ناظر به «دانش نظری و کاربردی» است.

ب. «هنر» ناظر به «قابلیت‌های وجودی» (وراثتی و شخصیتی) است.

ج. «مهارت» ناظر به «توانمندی‌های حاصل از آموزش عملی و حرفه‌ای» است.

• رابطه «تدبیر» و «مدیریت»: در اسلام، هر «تدبیری» مدیریت است ولی هر مدیریتی «تدبیر» نیست.

• «گستره تدبیر» هم مفهوم «رهبری» و هم مفهوم «مدیریت» را در برمی‌گیرد.

• «هدف‌گذاری» با توجه به فرهنگ اسلامی و روح حاکم بر «نجما» از اهمیت و نقش خاصی برخوردار است، لذا به عنوان یکی از وظایف مستقل مدیریتی ذکر شده است.

«مفاهیم اساسی تعریف مدیریت اسلامی»: «ولایی»:

«ولایی الهی»، ناظر به رابطه سرپرستی توأم با دوستی، عشق و محبت است. و نوعی، سرپرستی خاصی است که رابطه پدری و فرزندگی معنوی را افاده می‌کند. «ولایی شیطانی»، ناظر به رابطه سرپرستی توأم با ادعای دوستی، عشق و محبت است. «ولایت الهی» در سطح غیرمعصومین در دو مرتبه مطرح است:

• ولایت الهی اهل اسلام به یکدیگر:

در روابط افقی و عمودی {خانوادگی، اجتماعی (سازمان ها، و نهادها)، حکومتی و روابط بین الملل}:
«المؤمنون و المؤمنات بعضهم اولیاء بعض» (توبه / ۷۱).

• ولایت الهی-فطری انسان‌ها نسبت به یکدیگر:

در روابط افقی و عمودی (خانوادگی، اجتماعی (سازمان ها، و نهادها)، حکومتی و روابط بین الملل):
«و ما لكم لاتقاتلون فی سبیل الله و المستضعفین ...
و اجعل لنا من لاندک ولیا و اجعل لنا من لاندک نصیرا» (نساء / ۷۵).

«مفاهیم اساسی تعریف مدیریت اسلامی»: مجموعه‌های منسجم سلسله مراتبی:

موضوع مدیریت اسلامی در سطح غیرمعصومین، ناظر به «نفس»، «خانواده»، «جامعه» (سازمان‌ها و نهادهای اجتماعی)، «نظام حاکم بر جامعه» و «نظام روابط بین الملل» است. این مجموعه‌ها، به طور طبیعی، «مخلوقات جمادی، نباتی و حیوانی» مرتبط با زندگی انسان‌ها را نیز، دربرمی‌گیرد.

- مقصود از «نفس» (فرد) به عنوان «مجموعه منسجم سلسله مراتبی» «روح انسانی»، با عنایت به «قوای نفسانی» است که عقل آن قوا را مدیریت می‌کند.
- «خانواده» یک مولفه اساسی در «مبانی مدیریت اسلامی»، و یک «کلان موضوع» در «مسائل مدیریت اسلامی» است.

❖ «خانواده محوری در تدبیر نظامات اسلامی»:

نظریه بنیادین حاکم، در مکتب مدیریتی اسلام:

«اقتضائات اصیل مادی و معنوی «خانواده» محور تدبیر تمامی سازمان‌های اجتماعی است» و «سازمان‌ها و نهادهای حاکم اجتماعی، ابزارهایی در خدمت رشد و تعالی خانواده است» و «خانواده، بستر شکوفایی و قرب الهی انسان می باشد»؛

این نظریه پایه، در سند «سیاست‌های کلی خانواده»، مورد تأکید واقع شده است.

- در فرهنگ قرآنی، «مجموعه‌های منسجم سلسله مراتبی» در سطح عالم انسانی و عالم خلقت، «امت» نامیده شده است:

«و ما من دابة فی الارض و لا طائر یطیر بجناحیه الا امم امثالکم»: (انعام/ ۲۸ و ...).

«مفاهیم اساسی تعریف مدیریت اسلامی»:

۴. «اهداف»

هم «اهداف مادی و معنوی تشکیلاتی (کوتاه‌مدت، میان‌مدت و درازمدت)»، و هم «اهداف غایی (کمال رشد و قرب الهی)» است.

«اهداف غایی» جهت‌دهنده و کنترل‌کننده «اهداف تشکیلاتی سازمان‌های اسلامی» است.

«بهره‌وری» از ملاکات اساسی سنجش توفیق در اهداف اساسی هر سازمان است.

«دنیا و آخرت»، قلمرو زندگی آدمی است.

بهره‌وری مطلوب در مدیریت اسلامی:

«بهره‌وری دنیوی و اخروی» و «مادیات در خدمت معنویات»

«وابتغ فیما آتیک الله الدار الآخرة و لاتنس نصیبک من الدنیا؛ و احسن کما احسن الله الیک و لاتبغ الفساد فی الارض؛ ان الله لا یحب المفسدین» (قصص/۷۷)

۵. ارزش‌های اسلامی

«ارزش‌ها»، «مطلوبیت‌های در راستای رسیدن به اهداف مادی و معنوی است».

تمامی گزاره‌های اسلامی اعم از توصیفی و تجویزی در منطق اسلام، هر یک، سهمی را در رسیدن به اهداف اسلامی دارا می‌باشد؛ از این رو، همه آنها، مطلوبند و ارزش‌های اسلامی تلقی می‌شوند.

«گستره ارزش‌های اسلامی»

همه حوزه‌های «مبانی محتوایی و روشی» و همه حوزه‌های «مسائل مدیریت اسلامی (نظری و الگویی)» را در بر می‌گیرد.

روش‌شناسی پژوهش در مدیریت اسلامی در «نجما»،

«روش‌شناسی اجتهاد جامع»

«اجتهاد جامع در مدیریت اسلامی»،

«روش جامع نقلی و حیانی، عقلی، تجربی، و شهودی است

که با مراجعه به منابع تکوینی و تشریحی و با تکیه بر مبانی مدیریت اسلامی،

پاسخ‌های معتبر، برای مسائل مدیریت اسلامی ارائه می‌کند».

«اجتهاد جامع در مدیریت اسلامی، دارای مراتب تشکیکی» و «منابع آن»، «منابع تشریحی و منابع تکوینی است».

مبانی مدیریت اسلامی:

ب. مبانی هستی شناختی مدیریت اسلامی:

■ «هستی شناسی خالق»

■ «هستی شناسی مخلوق»

مقدمه:

قرآن و مدیریت:

«به مناسبت روز مبعث»

«بسم الله الرحمن الرحيم»

«اقرأ باسم ربك الذي خلق؛ خلق الإنسان من علقٍ» «اقرأ و ربك الأكرم الذي علم بالقلم؛ علم الإنسان ما لم يعلم»؛ «كلا إن الإنسان ليطغى أن رآه استغنى؛ إن إلى ربك الرجعى»

«بسم الله الرحمن الرحيم»

«يا ايها المزمّل؛ قم الليل إلا قليلاً؛ نصفه أو انقص منه قليلاً؛ و رتل القرآن ترتيلاً؛
انا سنلقي عليك قولا ثقيلاً؛ إن ناشئة الليل هي أشد وطأ و أقوم قيلاً؛ إن لك في النهار سبحا طويلاً؛
...

ان ربك يعلم انك تقوم ادنى من ثلثي الليل و ... و طائفه من الذين معك ...
فاقرؤوا ما تيسر من القرآن؛ علم ان سيكون منكم مرضى؛ و آخرون يضربون في الارض يبتغون من
فضل الله؛ و آخرون يقاتلون في سبيل الله؛ فاقروا ما تيسر منه ...

«بسم الله الرحمن الرحيم»

«يا ايها المدثر قم فأندر؛ و ربك فكبر و ثيابك فطهر؛ و الرجز فاهجر و لاتمنن تستكثر و لربك فاصبر»

ب. مبانی هستی شناختی مدیریت اسلامی:

مبانی هستی شناختی خالق: «الله»

«با تاکید بر تبیین «بسم الله الرحمن الرحيم» و سور توحید و حمد»

► الگو گیری از «نظم و نسق قرآنی»، از راهبردهای اساسی در تفکر دینی و تدوین ادبیات و اسناد دینی است؛

► آیه «بسم الله الرحمن الرحيم» و سور «توحید و حمد» از سور پایه در این زمینه می باشد؛

چرا که بنابر منطق قرآن و روایات، «بسم الله الرحمن الرحيم»، و «سوره حمد»، خلاصه کل قرآن»، و «سوره توحید، خلاصه ثلث قرآن»، تلقی شده است:

«يا ايها الملا، انى القى اليّ كتاب كريم: انه من سليمان؛ و انه بسم الله الرحمن الرحيم ...» (نمل/۲۹-۳۰)

«في مهج الدعوات بإسنادنا إلى محمد بن الحسن الصفار من كتاب فضل الدعاء بإسناده إلى معاوية بن عمار عن الصادق عليه السلام أنه قال :

«بسم الله الرحمن الرحيم اسم الله الأكبر - أو قال : الأعظم». (نورالثقلين، ۸/۱)

«و لقد آتيناك سبعا من المثاني و القرآن العظيم» (حجر/۸۷)

» ... عن الحسن ابن علي عن أبيه علي بن محمد عن أبيه محمد بن علي، عن أبيه الرضا عن آبائه عن علي عليهم السلام أنه قال سمعت رسول الله صلى الله عليه و آله و سلم يقول: إن الله تبارك و تعالى قال لي:

«يا محمد "و لقد آتيناك سبعا من المثاني و القرآن العظيم"؛ فأفرد الامتنان عليّ بفتح الكتاب، و جعلها بإزاء القرآن العظيم ...» (نورالثقلين، ۶ / ۱)

مبانی هستی شناختی خالق: «الله» «با تاکید بر تبیین «بسم الله الرحمن الرحيم» و سور توحید و حمد»

«و فی کتاب التوحید باسناده إلى أبي بصير عن أبي عبد الله عليه السلام قال:

«من قرأ قل هو الله أحد مرة واحدة فكأنما قرأ ثلث القرآن، و ثلث التوراة، و ثلث الإنجيل، و ثلث الزبور». (نور الثقلين، ۷۰۱/۵)

«فی کتاب معانی الأخبار باسناده إلى الأصبع بن نباتة عن أمير المؤمنين عليه السلام حديث طويل يقول فيه عليه السلام:

«نسبة الله عز وجل، قل هو الله». (نور الثقلين، ۷۰۷/۵)

«و أخرج أبو عبيد و أحمد في فضائله و النسائي في اليوم و الليلة و ابن منيع و محمد بن نصر و ابن مردويه و الضياء في المختارة عن أبي بن كعب رضي الله عنه قال: قال رسول الله صلى الله عليه (و آله) و سلم:

«من قرأ قل هو الله أحد، فكأنما قرأ ثلث القرآن». (الدر المنثور، ۴۱۱/۶)

► این ویژگی «بسم الله ...» و «سوره توحید و حمد»، بدین معنی است که:

«مرجع تمام اسماء و صفات اعظم الهی، اسماء الله مذکور در سوره «توحید و حمد» است»؛

پس بایستی «نظام اسماء الله» بر محور و ظل «اسماء الله سوره توحید و حمد»، توصیف و تبیین گردد.

مبانی هستی شناختی خالق: «الله»

«با تاکید بر تبیین «بسم الله...» و «سور توحید و حمد»

■ نظام اسمایی «بسم الله الرحمن الرحيم»:

«الله»، «الرحمن»، «الرحيم» (و شديد العقاب) است.

■ نظام اسمایی سوره توحید:

«الله» و دو اسم اعظم الهی کلیدی، «احد» و «صمد» است؛

فقره "لم يلد و لم يولد و ..." تفسیری از "صمد" است که در روایات بدان تذکر داده شده است.

■ «احدیت و صمدیت»، در تحلیل عقلی و در تفاسیر روایی، هم ناظر به «صفات ذاتی» و هم ناظر به «صفات فعلی» است؛ بنا بر این:

■ «مبانی خالق شناختی»،

هم ناظر به «احدیت و صمدیت» صفات ذاتی «الله»، است.

و هم ناظر به «احدیت و صمدیت» صفات فعلی «الله»، (شؤونات الهی در نظام عوالم هستی)، است.

مبانی هستی شناختی خالق: «الله»

«با تاکید بر تبیین سوره توحید و حمد»

«الله»، «مستجمع جمیع صفات کمال»:

➤ ویژگی های عمومی صفات ذاتی و فعلی:

❖ احدیت:

«... ءارباب متفرقون خیر ام الله الواحد القهار» (یوسف/۳۹)

❖ صمدیت:

«یا ایها الناس انتم الفقراء الی الله و الله هو الغنی الحمید» (فاطر/۱۵)

➤ ویژگی های صفات ذاتی:

❖ حیات:

«الله لا اله الا هو الحی القیوم؛ لاتأخذه سنة و لا نوم...» (بقره/۱۵۵)

«و توکل علی الحی الذی لایموت و سبح بحمده» (فرقان/۵۸)

❖ علم:

«هو الله الذی لا اله الا هو؛ عالم الغیب و الشهادة؛ هو الرحمن الرحیم» (حشر/۲۲)

❖ قدرت:

«الله الذی خلق سبع سموات و من الارض مثلهن لتعلموا ينزل الامر بینهن لتعلموا ان الله علی کل شیء قدير؛ و ان الله قد احاط بكل شیء علما» (طلاق/۱۲)

«انی جاعل فی الارض خلیفة...» (بقره/۳۰)

مبانی هستی شناختی خالق: «الله»

«با تاکید بر تبیین سوره توحید و حمد»

▪ صفات فعلی شامل:

«بسم الله الرحمن الرحيم»

«الحمد لله رب العالمين؛ الرحمن الرحيم؛ مالك يوم الدين»

❖ الله:

• خالق هستی:

«الله خالق كل شيء و هو على كل شيء وكيل» (زمر/۶۲)

• رب العالمين:

«ربنا الذي اعطى كل شيء خلقه ثم هدى» (طه/۵۰)

❖ الرحمن: رحمت ابتدایی فراگیر:

«نظام ربوبیت خلقت و هدایت»: شیوه رحمانی

«و رحمتی وسعت كل شيء...» (اعراف/۱۵۶)

❖ الرحيم: رحمت پاداشی:

• «نظام ربوبیت بازخوردهی به اعمال در دنیا و آخرت»: شیوه رحیمیت (و غضب: شدید العقاب بودن)

«هو الذي يصلى عليكم و ملائكته ليخرجكم من الظلمات الى النور و كان بالمؤمنين رحيمًا» (احزاب/۴۳)

«و سأكتبها للذين يتقون و يؤتون الزكوة و الذين هم بآياتنا يؤمنون» (اعراف/۱۵۶)

«نبي عبادى انى انا الغفور الرحيم؛ و ان عذابي هو العذاب الاليم» (حجر/۲۹-۵۰)

• مالك يوم الدين

مبانی هستی شناختی خالق: «الله» رهنمودهای مدیریتی تدبیر الهی

■ نظام تکوین و تشریح، تحت تدبیر ولایی دائمی «الله» قرار دارد:

«یدبر الامر من السماء الى الارض...» (سجده/۵)

«ولایت الله» ذاتی است؛ و شامل «الگوی تدبیر ولایی، شامل نظام تکوین و تشریح می باشد.

• الگوی تدبیر ولایی تکوینی

• الگوی تدبیر ولایی تشریحی

بنابر این، بدون توجه و لحاظ تدبیر «رب العالمین» در حیطه مدیریتی، سخن از مدیریت اسلامی برای مسلمان، معنای صحیحی ندارد.

پس، «مدیریت اسلامی»، بایستی اهداف، برنامه ریزی و عملکرد خود را در طول «تدبیر الهی»، قرار دهد.

■ **تدبیر الهی**، (با حفظ تمایزات شؤون الهی از شؤون انسانی)، از باب «تخلقوا باخلاق الله»، الگوی مدیریت اسلامی را برای مدیران مسلمان ترسیم می کند.

نکته: غالب اوصاف الهی نسبت به مخلوق، اشتراک معنوی دارد (با حفظ تمایزات خالق و مخلوق)؛

حرکت انسان‌ها در مسیر الهی برای رسیدن به مراتبی از خلافت الهی (مظهریت متعالی اسماء و صفات الهی)، و تخلق به اخلاق الهی، می باشد.

■ **هیچ حادثه‌ای شکل نمی‌گیرد، مگر به اذن خدا و تحت تدبیر الهی؛**

لذا، بررسی تدبیر ولایی الهی، از الزامات اولیه مدیریت اسلامی است.

■ «سنت‌های الهی در فرد، خانواده، جامعه و تاریخ» از جلوه‌های قدرتمند تحقق اراده و تدبیر خدا، است.

بنابراین، بررسی تدبیر ولایی الهی از راه سنن، نیز، از الزامات اولیه علم به مدیریت اسلامی است.

■ «الگوی تدبیر ولایی الهی»، شامل «الگوی تدبیر نظام عالم ملک و عالم ملکوت» می باشد.

■ «تدبیر الهی در عالم ملک و ملکوت»، برحسب مراتب فرهیختگی علمی حصولی و شهودی، و میزان ولایت الهی پژوهشگران و مدیران اسلامی، قابل بهره‌برداری علمی و عملی می باشد.

مبانی هستی شناختی مخلوق:

«آفاق و انفس»

▪ ویژگی های مشترک:

• «آیات الله»:

«سنریهم آیاتنا فی الآفاق و فی انفسهم؛ حتی یتبین لهم انه الحق...» (فصلت/۵۲)

• «کلمات الله» و «کتاب الله»:

«و لو انما فی الارض من شجرة اقلام و البحر یمده من بعده سبعة ابحر ما نفدت کلمات الله؛ ان الله عزیز حکیم» (لقمان/۲۷)

«و لا رطب و لا یابس الا فی کتاب مبین» (انعام/۵۹)

• «عیون الله»:

«حتی اذا ما جاؤوها شهد علیهم سمعهم و ابصارهم و جلودهم بما كانوا یعملون؛

و قالوا لجلودهم لم شهدتم علينا؛ قالوا انطقنا الله الذی انطق کل شیء...» (فصلت/۲۰-۲۱)

«خلواتکم عیونه...» (نہج/)

• «جند الله»:

«... فارسلنا علیهم ریحا و جنودا لم تروها...» (احزاب/۹)

«...ریح فیها عذاب الم؛ تدمر کل شیء بامر ربها...» (احقاف/۲۴-۲۵)

«و لله جنود السموات و الارض و کان الله علیما حکیما» (فتح/۴)

«و لله جنود السموات و الارض و کان الله عزیزا حکیما» (فتح/۷)

«و جوارحکم جنوده» (نہج/)

«ولا یمکن الفرار من حکومتک» (دعای کمیل)

• «عباد الله»:

«ان کل من فی السموات و الارض الا آتی الرحمن عبدا» (مریم/۹۲)